

ki kell fejlesztenünk egy észlelésképeséget nem csupán saját gondolataink és intencióink érzékelésére, hanem azon átfogó összefüggés iránt is, amelyben a dolgok, a lények, és maga az ember állnak. Ezt a tudásként közvetített természettudomány nem biztosítja. Hogyan lehet úgy átalakítani a természettudományos eljárásmodot, hogy benne a szabadságból kiindulva egy tárgyyszerű és emberhez méltó áttekintés, ugyanakkor a tettekkel való belső kapcsolat is megszűlessék? Hogyan lehetünk képesek az egységes összefüggéseket mindenkor felismerni, és tudatosan beléjük helyezkedni?

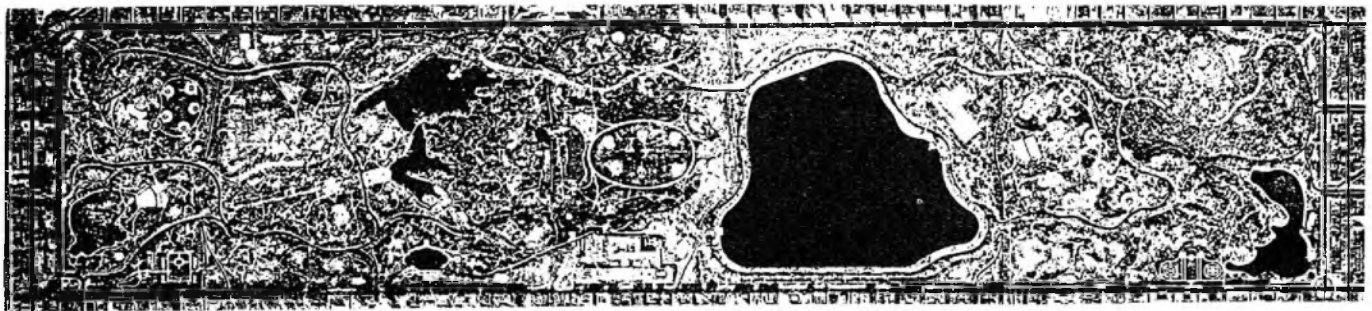
Az értékmentesség ideája ott jogosult a természettudományban, ahol felmerül a veszély, hogy egy tényállást pusztán személyes vagy társadalmi haszna felől ítéljék meg. Ebből azonban olyan megismerési magatartás adódik, melynek következtében az ember alapvetően értékidegen valóságot konstruál bele a természetbe. Minden természeti jelenséget úgy interpretál, hogy azok külső erők hatásából származnak. Eközben - a mechanika előképe alapján - feltételekből indul ki, melyek között a folyamatok végbemennek. A valóságban azonban nemcsak ez a külső mechanizmus létezik, hanem minden kiindulási helyzet benne áll egy összefüggésben, amit az ember hallgatólagosan előfeltételez. Ez már fizikai területen is így van, csak itt ez az egységes összefüggés olyan átfogó, hogy nem vesszük észre. Mégis magától értetődően bízunk benne, hogy létezik, s hogy legalábbis gondolkodásunkkal, melyet önnön bensőnkől hívunk életre, részesei vagyunk. Másként nem fáradoznánk azon, hogy gondolkodásunkkal megragadjunk valamit a világból. A szerves természet-

ben, a növényeknél, állatoknál, embernél talán még nyilvánvalóbb, hogy a mechanikus-kémiai folyamatok benne foglaltatnak egy föléjük rendelt relatív egészben, és ennek megfelelően hatékonyak. Mechanikus-fiziológiai képzetekkel csak az élő organizmus által produkált jelenségeket ragadjuk meg, s nem azt, ami ő maga. Ha egy növényt valamilyen anyaggal a megfelelő módon bepermetezünk, akkor egy idő múlva a növény talán virágokat fog hozni, ami az adott feltételek mellett egyébként nem történt volna meg. Nem a ráspriccelt szubsztancia alakítja azonban ki a virágokat - ezek abból az egységes-átfogó összefüggésből keletkeznek, amit növénynek nevezünk. Az anyag csak egy - talán szükséges - feltétel. Ilyen esetekben igen könnyű a feltételt és az okot összetéveszteni.

Az életben nemcsak külső erők külső mechanizmusával, vagy adott organikus képződményekkel van dolgunk, hanem olyan irányadó hatásokkal is, melyeket az ember gyakorol a természeti folyamatokra, s amelyek által a külső tényeket hatékony összefüggésekbe állítja. Az etika és a felelősség abban áll, hogy ezt milyen módon tesszük.

Ha csak a mechanikus aspektusokat vesszük figyelembe, akkor elkerülhetetlenek az előre nem látott mellékhatások. Ha azonban egységes szemléletmóddal igyekszünk megragadni a természetben működő teremtő erők összefüggését, akkor saját cselekvésünk egyre inkább beágyazható a dolgokban rejlő szellemi összefüggésbe. Ebben az értelemben válhat morálissá a cselekvés.

(Kádas Ágnes fordítása)

Buella Mónika TÁJTERVEZÉS AMERIKÁBAN

Tavaly a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Tájrendezési Tanszékének vendégeként több hetes előadásorozatot tartott Fabos Gyula tájépítész, regionális tervező, az amerikai University of Massachusetts professzora. Az alábbiakban vele folytatott beszélgetésünk néhány idevágó gondolatát idézzük fel.

Fabos professzor az amerikai tájtervezést a New York-i Central Park tervétől eredezteti. A XVIII.-XIX. századi parkterveket Anglia romantikus irányzata hatotta át. A mai napig is érvényesülő elvek jelentek meg a parkok, temetők kialakításában, a középületek jellegzetes zöldbe helyezésével. Amerika egyik legjelentősebb tájtervezője, F. L. Olmsted egyik angliai útja során ellátogat Birkenheadbe, Anglia első népparkjába. Hazatérve a témáról írt könyvben feltette a kérdést; vajon a demokratikus USA-ban

miért nincsenek népparkok? Ez az élmény is hozzájárult, hogy Olmsted 1855-ben Vaux építésszel közösen elkészítette a New York-i Central Park tervét. A kb. 3 km² nagyságú néppark megszületésétől számítják a tájtervezés kezdetét Amerikában.

Olmsted másik jelentős terve a Boston park system (1878-1890). E terv célja az volt, hogy megoldja a város szennyvízzel terhelt, pangó vízű folyójának problémáját, megszüntesse az árvizes területeket, és kielégítse az üdülési szükségleteket. "Hozzunk vissza egy kicsit a természetből" - e gondolat jegyében formált a problémákból lehetőségeket. Az eredmény a városon keresztül kanyargó 16 km hosszú parkfolyosó volt.

Boston városára az első metropolis-zöldhálózati tervet Olmsted tanítványa, I. Eliot készítette. A terv létrejöttét az indukálta, hogy hiányzott a kijárás a "vadonba", a természetbe, alacsony volt a parkok, játszóterek és egyéb zöldterületek aránya, és ivóvíz mennyiségi-minőségi gondok is jelentkeztek. Eliot meg akarta oldani mindezeket a problémákat, s ennek érdekében létrehozott egy az eddigieknél több információt tartalmazó adatbázist a területről, és a

tervezéssel párhuzamosan közreműködött egy park-fenntartó intézet megalapításában. Az elkészült terv egy 650 km²-es metropolis-zöldhálózat lett, a vízgyűjtő terület megvédésére kidolgozott javaslattal. Eliot elérte, hogy a sűrűn beépített tengerparton lebontották az épületeket, hat természetvédelmi terület jött létre, és sok park, sétány és játszótér alakult.

Olmsted és Eliot készítették el az első parkhálózat-terveket, amelyeket ma a GREENWAY - (zöldhálózat; regionális és városi szintű zöldfelületi rendszer) mozgalom kezdeti lépéseinek tekinthetünk. Erre az időszakra tehető az úgynevezett parkutak megjelenése (Olmsted, Cleveland), ezek azonban nem valósultak meg. Az első parkút (1919-22) a Bronx River parkút, melynek tervezője Gilmore Clark volt. Közben elkészültek az első regionális szintű tájtervezési munkák. 1928-ban megjelent Benton MacKay könyve *A regionális tervezés filozófiája* címmel. Ugyanabban az évben készült el Massachusetts állam első zöldterületi terve, amely Eliot II. nevéhez fűződik. A cél a gyors növekedés miatti kritikus területek feltérképezése, s megfelelő zöldhálózat kialakításával a növekedés megállítása volt.

A tájtervezés következő nagy fejezete az 1932-45 közötti időszak (Roosevelt elnöksége). Az állami munkák gyors fellendüléséből a tájtervezők előnyt élvezhettek, hiszen évente több mint 400 állami park épült, mintegy 90.000 munkanélküli foglalkoztatásával. A regionális tervekben megjelent a tengerpartok és folyók üdülési célú értékelése; parkutak és zöldhálózatok tervei készültek el.

A II. világháború utáni decentralizációs folyamat nyomán indult el a tájtervezéssel irányított településrendezés, tájbaillesztett lakótelepek, bevásárlóközpontok, ipari és kutatóintézetek, üdülő- és regionális területek tervezése. A folyamatot inspirálta az is hogy míg a városok területe évente 1 %-kal csökkent, a vidéki lakóterületek 25-30 %-kal növekedtek.

Tervek készültek az utak, folyók vizuális-esztétikai tájképi értékelésére és megvédésére; a tájértékelési szempontok között elsődlegesek a természetvédelmi, üdülési, történelmi és kulturális értékek voltak.

A GREENWAY lassan mozgalommá fejlődött, és megerősödése esetén Fabos professzor véleménye szerint az ország egyharmadát magába foglaló zöldhálózat alakulhat ki.

Egyik előadásában a professzor a tájtervezés jövőbeli lehetőségeiről, mint a tervezési tevékenységek között a leggyorsabban növekvő szakterületről beszélt. Ennek okait a települések decentralizációjában, az ökológiai tudomány hatásának erősödésében, a környezet minőségének megőrzése, a minőségi élet megteremtése iránti vágyban, a lakosság vizuális táj-esztétikai igényének megjelenésében, valamint a városok növekvő környezeti problémáiban látja.

Az Egyesült Államokban évente 1-1.5 millió hektárnyi terület hasznosítása változik meg. Ez a folyamat a professzor szerint a nemzetközi erők hatására Magyarországon is be fog következni. A mezőgazdasági területek egyharmada válik fölöslegessé, s rögtön jelentkezik majd a probléma, hogy mely terület maradjon mezőgazdasági hasznosítású, illetve mi történjen a parlagterületekkel.

Első és legfontosabb lépés egy terület adatbázisának elkészítése, mely minden felmerülő munka alapjául szolgálna. Magyarországon legelőször azoknak a városoknak kellene az adatbázist megteremteniük, ahol a legnagyobb a növekedés, a környezeti probléma.

A decentralizációs folyamat során felszínre kerülő problémák adják a legjobb lehetőséget a megfelelő területhasználat kialakítására. Ebben óriási lehetőségünk van a közhasznú területeknek, hiszen a földek eladásával lehetetlené válik bárhol is egy zöldhálózat kiépítése. Az átfogó zöldkoncepció nélkül viszont a környezet gyors tönkremenésével kell számolnunk.

A Central Park (légifelvétel, 29. o., és Olmsted tervének részlete)

